

Forum cultural Tujetsch Rapport annual 2009/10

Introducziun

Era igl onn vargau havein nus astgau prender entgins project enta maun ed auters cuntinuar. Mintgaton havein nus il sentiment ch'il temps varghi bia memia spert ed ei maunchi il temps necessari per la realisaziun da differents projects. Sil pli tard cu ei ha num metter ensemen il rapport annual, stuein nus denton constatar ch'igl ei reussiu a nus da realisar differents projects. Il project che accumpogna nus dapi la fundaziun dil Forum cultural Tujetsch ei il Casti da Putnengia. Cun igl onn 2012 lein nus finalmein saver terminar la restauraziun e conservaziun digl'emprems casti alla riva dil Rein.

Danovamein havein nus astgau prender encunter ina grondiusa collecziun da fotografias da Teofil Schmid-Venzin (1912-1973) da Sedrun. In grond e resentiu Dieus paghi als artavels per quella generusa gesta visavi il forum e la vischnaunca. Aschia eis ei garantiu che nus savein cuntinuar cun igl usitau calender ed aschia recaltgar ina da nossa impurtontas entradas.

Susteni era Vus nossas stentas cun far attents e sensibilisar la populaziun per fatgs culturals. Ina fotografia veglia, ina scartira ni ina regurdientscha d'antruras ha tut valetas singularas e merettan nossa atenziun. Vus saveis da tut temps sevolver tier nus per cussegliazion. Per Vies sustegn e Vossa collaboraziun ordavon in grond engraziament.

2. Project nums locals

Dapi entgins meins ei ina pintga gruppa da lavur, che secumpona da Bruno Berther da Rueras e Tumaisch Valier (cassier) da Camischolas vidlunder da rimnar e registrar tut ils nums locals. En collaboraziun cun il biro d'inschignier Cavigelli da Glion havein nus tschercau ina sligiaziun da registrar ils nums locals. Plinavon havein nus vului, che tut ils interessents hagian access e sappien tscherchar suenter il nums locals giavischai. D'ina vart vulein nus rimnar tut ils nums locals e da l'autra vart puspei far enconuscent tals. Aschia van ils rodund 1'500 tochen 2'000 nums locals buca a piarder, respectiv en emblidanza.

3. Ediziun sur dalla emigraziun tuatschina

Dapi entgins onns sefatschenta nies actuar, archivar communal e scolast Tarcisi Hendry cun l'emigraziun tuatschina. L'istoria dall'emigraziun tuatschina ell'America ei unica e fetg interessanta, sche buca aventurusa. Gia beinenqualin ha quella istoria fascinau ed animau da scriver. Davos mintga emigrant schai ina istoria, ina istoria fetg persunala. Las numerusas brevs schaian el center da quei aspect dall'emigraziun. Brevs ein documents fetg persunals. Quella grondiusa ovra cumpara l'entschatta digl onn proxim. En renconuschienscha dalla immensa lavur ed engaschi da nies collega Tarcisi essan nus sedecidi da sustener l'ediziun cun ina contribuziun da 3'000.-francs. Suenter l'ediziun dallas ovras da pader Baseli Berther e l'ediziun dil niev cudisch da pader Placi a Spescha savein nus esser l'oschs d'ina ulteriura ovra cul tetel: **Na, na, anora mass ju per de biè bètga plé!**

4. Acquist veglia sprezza da fiug

Gia dapi varga in onn ei il Forum cultural Tujetsch en collaboraziun cun la vischnaunca da Tujetsch en contractivas partenent la cumpra dall'empresma sprezza da fiug ch'ei stada en funcziun en nosssa vischnaunca. Ei setracta d'ina dallas pli veglias sprezzas da fiug en Svizra, la quala ei vegnida construida entuorn igl onn 1870. La vischnaunca ei medemamein en possess dalla successura sprezza da fiug, la quala sesanfla il mument en scola da Rueras.

Il possesur **Hans Engeli** da Cuera ha vuliu vender la sprezza da fiug muort sia vegliadetgna da 82 onns. Dil prezi da cumpra da 7'000.- francs ha il Forum cultural Tujetsch surpriu ina cumpart da 2'000.- francs. La sprezza havein nus transportau da Cuera a Rueras. Ussa sesanflan omisudas sprezzas da fiug ella scola da Rueras. Nus essan dil meini, d'exponer las duas sprezzas da fiug en in liug central el vitg cun in suddetg ed ina illuminaziun. Il liug stuein nus aunc anflar.

5. A Vic Hendry sil 90avel anniversari

La stad vargada ha il Vic astgau festivar siu 90avel anniversari el ravugl da sia famiglia a Schaffusa. La Vischnaunca Tujetsch ed il Forum cultural Tujetsch han undrau il scribent indigen Vic Hendry per sia vasta ovra e sia nunstunclenteivla lavur per nies lungatg mumma. A caschun dalla fiasta dils 20 da schaner 2006 ha il Vic retschert il burgheis d'honor da sia vischnaunca nativa. Plinavon ha la vischnaunca surdau ensemen cun il Forum cultural Tujetsch al Vic in premi da cultura.

Sil 90avel anniversari ha la vischnaunca envidau il Vic cun la consorta tier in gentar a Sedrun e cun quella caschun surdau in present. Era il forum ha surdau in regal ed engraziu per tut il prestau.

Dacuort ei ina ulteriura ovra dil Vic cun columnas cumparida. La pissiun da scriver lai buca ruaus al Vic – ad el ed alla Zaria giavischein nus buna sanadad e tut bien.

6. Giuv – manteniment

Sut il tetel "Sas era nua Giuv ei?" descriva pader Baseli Berther l'ucliva da Giuv. Da gliez temps dumbrava Giuv rodond diesch baghetgs pigns ni gronds e duei esser stau tenor veglia tradiziun in dils emprems uclauns en Tujetsch, sche buca gl'emprem. Che Giuv era habitau pli baul ed ei existeva in vischinadi ei per franc mussau si.

Sper la caplutta da s. Bistgaun stattan aunc dus baghetgs direct dasperas ed in baghetg in tschancun pli ensi. Cunzun il baghetg dalla pleiv ha pitii ils davos onns e va plaunsiu en decadenza. Il forum ha iniziou l'idea da vuler mantener quella pintga gruppa da baghetgs e sanar ils tetgs cun slondas. Il liug exponiu cun la magnifica vesta sur l'entira vallada duei vegnir mantenida. Nus havein tschercau la collaboraziun cun la pleiv, la quala ha immediat signalisau da vuler segidar.

Cunzun il baghetg dalla pleiv vulein nus restaurar il proxim onn ed aschia prevegnir d'ina decadenza. Sche pusseivel duei era il secund baghetg retscheiver in tetg da slondas. L'ucliva da Giuv duei reviver, silmeins ella historia. Quei project vulevan nus realisar igl onn vargau, havein denton stuiu desister. Igl onn vegnent lein nus denton prender enta maun la sanaziun ed aschia mantener quei object.

7. Calender

Per igl onn 2010 ei il otgavel calender cun fotografias veglias da nossa vallada cumpariis. Nus havein danovamein saviu vender la gronda part dils calenders.

Il niev calender 2011 presenta fotografias veglias ord la mesadad dil 20avel tschentaner en ner alv ord la collecziun da Teofil Schmid-Venzin, Sedrun (1912-1973).

Cun las entradas ord la vendita dil calender savein nus finanzia in gronda part da nos projects. Per quei lessan nus animar tuts da comprar in calender e sustener nossa cultura!

8. Casti da Putnengia

Avon varga diesch onns havein nus priu enta maun la conservaziun e restauraziun dil Casti da Putnengia. Damai ch'ei setracta dil sulet casti sigl intschess da nossa vischnaunca ed era digl emprem casti allas rivass dil Rein, ei igl interess da saver mantener quei object cultur-historic fetg gronds. Gl'onn vargau havein nus cun agid da differentas uniuns continuau cun las lavurs. Cun lavur a maun havein nus saviu allontanar tut il material entuorn la tuor principala. Igl onn vegnent vegnan las lavurs da conservaziun dils mirs terminadas.

En collaboraziun cun il cantun lein nus construir ina tuor da lenn egl intern dil casti. Plinavon vulein nus menar ina senda tier il casti. Cun quellas mesiras duei l'attractivita' digl object cultur-historic vegnir augmentada considerablamein. Buca il davos lein nus era nezegiar quei liug cun sia magnifica vesta sin l'entira vallada. La terminaziun dallas lavurs igl onn 2012 vulein nus enramar cun ina fiastetta da ventschidas.

8. Forum cultural Tujetsch

Nus havein realisau ina nova cumparsa cun in niev logo, pupi e brevs da corrispondenza. Aschia vulein nus saver far attents aunc dapli sin nossas stentas e marcar presenza nua ch'ei fa basegns per il beinstar da nossa cultura.

9. Cronica dils Berther

Igl Archiv cantunal grischuna ed igl Archiv dalla claustra da Mustér han presentau ina nova ovra scientifica sur dalla famiglia **Berther**. Ina pintga delegaziun ha priu part dalla presentaziun. Ei setracta d'ina lavur scientifica.

10. Conclusiun

Era igl onn vargau havein nus contonschiu ina gronda part da nossas finamiras. Il Forum cultural Tujetsch ei ina ferma petga per nossa cultura. Nus sperein da saver continuar cun quella biala lavur ed animar adina dapli glied da s'interessar per la cultura.

Alla fin da nies rapport s'auda ei d'engraziar a tuts ch'ei sin ina moda ni l'otra segidai e s'engaschai per ils fatgs culturals en nossa vischnaunca. Cun grond entusiassem e plascher havein nus gia priu enta maun il niev onn 2010/2011.

Forum cultural Tujetsch
la suprastanza